

Elżbieta Dubas, Arkadiusz Wąsiński, Aneta Słowik

WSTĘP

Biografie rodzinne i uczenie się to tytuł kolejnego, już ósmego tomu z serii „Biografia i badanie biografii”, w której publikowane są wyniki badań nad biografiami, podejmowane głównie z perspektywy andragogicznej. Tym razem Autorki i Autorzy tekstów pochylają się nad kwestiami dotyczącymi **rodziny**, które ostatnio nieczęsto są przedmiotem celowanych badań andragogicznych. Warto jednak, by wzbudzały one zainteresowanie andragogów, szczególnie w dobie głębokich kryzysów, jakich doświadcza współczesna rodzina. By przyczyniały się do odszukiwania jej znaczenia, przywracającego wartości uniwersalnie łączone z rodziną. Należą do nich m. in. zapewnianie członkom rodziny poczucia bezpieczeństwa, wsparcia i bliskich relacji osobowych, przekazywanie wartości, wzajemne uczenie się, poczucie stałości w zmiennych okolicznościach życia i rozwoju osobistego w perspektywie jednego i wielu pokoleń.

Odnosząc kwestie rodziny do badań biograficznych, odślania się fenomen „poszukiwania” rodziny w **biografii**, konstruowania biografii rodzinnej jako jednej z linii tematycznych biografii całościowej. W linii rodziny biografia ujawnia różnorodne wątki powiązane z szeroko rozumianym życiem rodzinnym, doświadczanym w jakimś stopniu przez każdego człowieka na przestrzeni całego życia. Rozpoznawanie linii rodziny w biografii to fascynujące zadanie badawcze ze względu na jej wielowymiarowość i złożoność, oczywistość i nieoczywistość, typowość i nietypowość, powiązania z innymi liniami biograficznymi, np. linią zdrowia, zainteresowań, edukacji, linią zawodu itp. To także możliwość odślania nowych nieznanych lub mniej znanych **obecności** rodziny w ludzkich biografacjach, tak biografacjach jednostkowych, jak i biografacjach zbiorowych, w tym narodowych i ogólnoludzkich. To również próba rozumienia obecności rodziny w biografii, a nade wszystko w życiu pojedynczego człowieka.

Szczególnym wątkiem andragogicznych badań biografii rodzinnych jest odnajdowanie w biografii rodzinnej linii **uczenia się**. Ten zakres badań nie jest obcy andragogom; należy przypomnieć w tym miejscu badania pamięci szkoły i pamięci dzieciństwa realizowane przez Profesor Olę Czerniawską i jej uczennice (np. Czerniawska, 2000, s. 91–99). Warto też przypomnieć w tym miejscu jedno z pierwszych w Polsce biograficznych badań nad edukacją w perspektywie pokoleniowej, których autorką jest Eugenia Anna Wesołowska (Wesołowska, 2002, s. 117–125). Wątek rodziny obecny jest we

wszystkich tomach serii „Biografia i badanie biografii”, wśród których szczególnie należy uwypuklić tom 1: *Uczenie się z (własnej) biografii* (Dubas, Świtalski (red.), 2011a) oraz tom 2: *Uczenie się z biografii Innych* (Dubas, Świtalski (red.), 2011b). Uczenie się z biografii – własnej i Innych – to często biograficzne uczenie się umiejscowione w rodzinie, to uczenie się od najbliższych członków własnej rodziny, a także uczenie się z doświadczeń innych rodzin, często znanych klanów rodzinnych.

W przedkładanym czytelnikowi tomie zostało zamieszczonych 15 tekstów. Struktura tomu jest trójdzielna. Wyodrębniono w niej teoretyczne i badawcze poszukiwania naukowe w przedmiotowym zakresie. Pierwszą część zatytułowaną *Teoretyczne ramy rozumienia kategorii „biografii rodzinnej”* tworzą rozdziały, w których podjęto wieloaspektowy namysł ukierunkowany na dociekanie istoty biografii rodzinnej oraz jej relacji z innymi kategoriami pojęciowymi, tj. biografią małżeńską, biografią indywidualną oraz uczeniem się biograficznym (zwłaszcza uczeniem się od Innych). W drugiej części *Biografia rodzinna jako osobliwa przestrzeń doświadczania współobecności* skoncentrowano się na próbie uchwylenia subtelných, często niedostrzeganych, a nawet pomijanych przejawów biografii rodzinnych w praktyce życia rodzinnego. Z kolei na trzecią część tej publikacji *Rodzina w sytuacji migracji. (Nie)rodzinne migracje* składają się rozdziały, w których ukazano specyfikę biografii rodzinnych kształtowanych w różnych systemach społeczno-kulturowych, w sytuacji migracji, której często doświadczają także współcześni Polacy.

Syntetyczne przybliżenie treści poszczególnych rozdziałów kreśli kontury wielobarwnego obrazu niniejszej publikacji. Rozpoczyna ją **Elżbieta Dubas** rozważaniami nad złożonym charakterem fenomenu biografii rodzinnej rozpatrywanego jako „efekt kolektywnych procesów pamięci o właściwościach adaptacyjnych, a także twórczych”. Takie rozumienie biografii rodzinnej pozwala dostrzec jej funkcję integrującą i kreacyjną członków rodziny wokół symboli, znaczeń i wartości utrwalanych i tworzonych w przekazach międzygeneracyjnych i wewnątrzgeneracyjnych. Skłania też Autorkę do interesującej dyskusji nad szerszym kontekstem znaczeniowym rozumienia rodziny jako przestrzeni biograficznej, a więc przestrzeni rozbudzającej i kształtującej wśród członków wspólnoty rodzinnej zdolności do refleksji biograficznej i uczenia się z biografii Innych. Perspektywę systemowego rozumienia rodziny kontynuuje i rozwija **Karolina Kurys-Szyncel**, dla której stanowi ona naturalną i pierwotną przestrzeń rekonstrukcji historii rodzinnych. Autorka dostrzega zasadnicze znaczenie biografii rodzinnej dla uczenia się biograficznego jej członków. Nawiązuje do ważności egzystencjalnej obecności drugiego człowieka w sytuacji spotkania konstytuującej przestrzeń ponadpodmiotowego doświadczania i przeżywania własnego życia we wspólnocie rodzinnej. Biografia rodzinna jawi się w tym kontekście jako wyzwanie dla systemu rodzinnego. Z kolei **Arkadiusz Wąsiński** odniósł się do biografii rodzinnej z perspektywy autokreacji małżonków i zarazem rodziców do rodzicielstwa. Osią rozważań jest dążenie do uchwylenia biograficznego wymiaru autokreacji oraz jej współwystępowania

i wzajemnych powiązań ze współkreacją, a także z biografią małżeńską, rodzinną i biografiami indywidualnymi każdego członka rodziny. Dopełnieniem tych rozważań jest namysł nad złożoną naturą rodzicielstwa (biologicznego i adopcyjnego) rozumianego jako rzeczywistość *in statu nascendi*, stanowiącą wyzwanie dla człowieka dorosłego w intencjonalnym i twórczym poszukiwaniu własnej drogi życiowej *bycia i stawania się* rodzicem.

Drugą część pracy otwiera rozdział **Małgorzaty Łobacz** zawierający w tytule inspirującą i skłaniającą do refleksji metaforę wyrażającą się w napięciu między „*być*” a „*stawać się*” osobą w rodzinie. Autorka eksponuje istotne znaczenie rodziny dla afirmacji osoby ludzkiej, które rozpoznaje w biografii osób, które swoją działalnością misyjną zapisały się w sposób szczególny we współczesnej historii chrześcijaństwa, tj. św. Matki Teresy z Kalkuty, Matki Elżbiety Czackiej oraz Jeana Vaniera. Wątek znaczącej, a właściwie niedającej się w żaden sposób zastąpić roli rodziny w całościowo ujmowanym przeżywaniu wszystkich etapów życia człowieka, aż po jego kres, podejmuje natomiast **Justyna Szto Bryn-Bochomulska**. Autorka kreśli naturalną łączność ludzkiego życia i śmierci z przestrzenią domu rodzinnego, w którym doświadczeniu różnorodnych przejawów życia towarzyszy doświadczenie uczestniczenia w umieraniu bliskich osób i utrwalaniu wspomnień z nimi związanych w biografii rodzinnej. Warto zwrócić uwagę na rzadko podejmowane w refleksji pedagogicznej i andragogicznej zagadnienie odkrywanej wspólnie niejako na nowo roli rodziny we wspólnotowym przeżywaniu śmierci, zwłaszcza „uczeniu się” śmierci, które wpisuje się w afirmatywne odniesienie się do osobowego wymiaru egzystencji człowieka. Na inny aspekt biografii rodzinnej zwróciła uwagę **Ewelina J. Konieczna**. Na kanwie badań biograficznych podjęta została próba uchwycenia procesu rekonstruowania indywidualnych biografii matek wywoływanego faktem niepełnosprawności ich dzieci. Należy podkreślić, że niepełnosprawność dziecka jest rozpatrywana jako przyczyna doświadczenia trudnego macierzyństwa, która odciska swój ślad w biografii rodzinnej i indywidualnych biografii członków rodziny, w tym matek. W myśl rozważań Autorki niepełnosprawność dziecka wydatnie przyczynia się do współkształtowania stosunków rodzinnych, atmosfery domu rodzinnego, a także wspólnotowego przeżywania sytuacji zdrowotnej i rozwojowej dziecka. Jest utożsamiana z czynnikiem stymulującym uczenie się biograficzne matek, które może mieć charakter konstruktywny i dekonstruktywny. Ma ono więc zasadnicze znaczenie dla osiągania gotowości do angażowania się w twórczą pracę nad sobą, a tym samym aktywnego stawania się i spełnienia w rodzicielstwie. Wątek twórczej pracy nad sobą inspirowany biografią rodzinną ujawnił się również w rozdziale **Izabeli Przybylskiej**. Kanwą rozważań jest wywiad narracyjny z kobietą, która swoje doświadczenia i osiągnięcia zawodowe łączy z muzyką definiowaną jako zamiłowanie wyniesione z domu rodzinnego, profesją związaną z byciem muzykiem orkiestrowym i nauczycielem, a nawet misją niesienia pomocy pacjentom onkologicznym. Niebanalne podejście do znaczenia rodziny dla kształtowania biografii człowieka proponuje **Iwona Grodź**. Na przykładzie

analizy filmów dokumentalnych ukazujących różne etapy i fakty biograficzne Zdzisława Beksińskiego, Autorka odsłania specyfikę jego relacji rodzinnych, które okazały się dla tego artysty tyleż inspiracją, co balastem. Treść tego rozdziału odsłania złożony, wieloznaczny i zarazem trudny do satysfakcjonującego rozpoznania charakter życia rodzinnego, a w tym kontekście uczenia się biograficznego. Oryginalne podejście do biografii rodzinnej prezentują **s. Mariola Adria Bach CSFN** oraz **Janusz Krysztofik**, którzy ukazują rolę fotografii rodzinnej w nieustannym kształtowaniu biografii rodzinnej. Rolę tę utożsamiają z wydobywaniem z „mroków” zbiorowej niepamięci wspomnień o członkach rodziny z różnych pokoleń i faktów z historii rodziny. W interesujący sposób wspomniani Autorzy odsłaniają subtelną różnicę między zapominaniem a zapomnieniem, przed którym chronią człowieka utrwalone w fotografii momenty z jego życia, zaświadczone na sposób symboliczny o jego istnieniu przekraczającym granicę ludzkiej pamięci i czasu. Rozdziałem zamykającym tę część publikacji jest skłaniający do refleksji rozdział **s. Marioli Adrii Bach CSFN**. Autorka dostrzega ważność pozornie nieistotnych dla toczącego się życia rodzinnego, i tym samym biografii rodzinnej, obiektów materialnych stanowiących wyposażenie domu. Na przykładzie wywiadu narracyjnego Autorka w niekonwencjonalny sposób ukazuje biograficzny kontekst stołu rodzinnego traktowanego przez Narratora jako milczącego towarzysza toczącego się w jego domu rodzinnym życia codziennego.

Ostatnią, trzecią część publikacji otwierają trzy teksty badaczek frankofońskich (z Francji, ze Szwajcarii, z Quebecu w Kanadzie) i dotyczą sytuacji jednostki i ich bliskich doświadczających zmiany kulturowej. Osią spinającą te teksty jest pozorna (nie)obecność rodziny w życiu migrantów i migrantek.

Tekst doktorantki **Ingrid Lathoud** został napisany w pierwszej osobie. Migrantka, wyjeżdżając do Quebecu, pozostawia przeszłość (dzieciństwo, okres dojrzewania, własną rodzinę) za sobą, aby rozpocząć nowy etap życia. Narratorka doświadcza procesu migracji wewnętrznej związanej z rozpoczęciem i stopniowym wprowadzaniem zmian. One dokonywały się i dokonują również w relacjach rodzinnych. Migrantka konstruuje nowe znaczenia, sensy przeszłych i teraźniejszych doświadczeń biograficznych, co z kolei jest możliwe dzięki doświadczeniu mobilności tzw. migracji zewnętrznej. „Bogactwo” wydarzeń migracji pozwala z dystansu snuć nową narrację, rozliczyć się ze starymi schematami, konstruować nową biograficzną wiedzę.

Drugi tekst **Muriel Molinié** dotyczy sytuacji migrantek i migrantów (głównie studentek i studentów), którzy dzielą się doświadczeniem migracji podczas zajęć języka francuskiego dla obcokrajowców. Prowadzące zajęcia proponują uczestnictwo w projekcie edukacyjnym z wykorzystaniem narracji wizualnej. Uczenie się języka drugiego potocznie zwanego obcym staje się pomostem, trampoliną, dźwignią umożliwiającą podobnie jak u Ingrid konstruowanie nowych znaczeń i sensów wydarzeń biograficznych. Język drugi wnosi w życie jednostki „obcość” pozytywną, bowiem pozwala na spojrzenie na siebie i bliskich z dystansu. To proces rozwojowy, choć okupiony stratami, pożegnaniem,

również z rodziną. W niektórych pracach wizualnych studentów i studentek (wideo, rysunek) więzi rodzinne są ujęte, z kolei w innych można odnaleźć pozorną (nie)obecność członków rodziny.

W trzecim tekście, **Catherine Schmutz-Brun** dokonuje zestawienia dwóch typów migracji tzw. inwazyjnej, nielegalnej, bez dokumentów, z drugą tzw. legalną, „obudowaną” kontraktami, umowami, dokumentami. Ludzie z pierwszego typu migracji przywożą tożsamość zamazaną, chcą tylko przeżyć, z kolei drudzy poprzez migrację chcą wzmocnić „uznanie tożsamościowe”, poszerzyć kompetencje zawodowe, mieć lepsze CV. Autorka również przedstawia narracje dwóch kobiet-migrantek, mających niepełnosprawne dziecko. Te rodziny próbują w nowych warunkach konstruować życie. Dla nich zmiana kulturowa dotyczy również innego doświadczania opieki, wsparcia i pomocy ze strony państwa przyjmującego. Takiej nie otrzymałyby w swoim kraju macierzystym, ale również i w tym kraju – raju trzeba „wychodzić” pomoc, wystarać się o nią wszędzie, gdzie tylko wskazuje się źródło wsparcia.

Trzy teksty frankofońskich badaczek pokazują dyspozycję człowieka-migranta do narracji, potrzebę (de)(re)konstruowania życia w sytuacji migracji. To doświadczenie biograficzne wymagające zaradności, wprowadzenia zmian, również w zakresie relacji rodzinnych. W czterech tekstach rodzina nie jest głównym wątkiem, wokół którego toczy się narracja biograficzna. To środowisko ważne, ale w narracjach pomijane, przemilczane, stanowiące wątek poboczny opowieści o życiu. Można postawić pytanie o przyczynę tej luki. Wydaje się, że migracyjne „tu i teraz” jest na tyle sytuacją pochłaniającą, że cała siła pracy biograficznej jest przekierowana na konstruowanie swojego życia w teraźniejszości. Do przeszłości się nie sięga, jest ona przykryta złożonością i bogactwem migracyjnych doświadczeń biograficznych. Również przyszłość jest niepewna, a plany szybko się dewaluuują, tracą na znaczeniu. Dopiero „oswojenie” migracji, umiejscowienie siebie w nowym kraju, powoduje, że można znaleźć czas na refleksję, namysł nad swoim życiem i więziami rodzinnymi.

Anna Walulik, w kolejnym tekście tej części, odnosi się do problematyki biografii rodzinnej kształtowanej w specyficznej dla członków rodziny sytuacji związanej z pobytem polskiej rodziny na emigracji. Autorka na kanwie analizy zgromadzonego materiału badawczego dochodzi do wniosku o kluczowej roli pedagogiki ciągłości w rozbudzaniu myślenia o wartości własnego życia w obliczu radykalnej zmiany. Zakłada ono konstruktywne kształtowanie tożsamości podmiotowej i rodzinnej oraz dostrzeganie ciągłości między różnymi etapami życia własnego i rodzinnego (np. życia w kraju ojczystym i na emigracji).

Tom zamyka tekst autorstwa **Anety Słowik**, który dotyczy pracy doradcy rodzinnego w środowisku polskich emigrantów. Czytelnik może poznać wybrane praktyki poradnicze uruchamiane i stosowane przez doradcę w społecznościach polonijnych w Anglii i w Niemczech. Autorka również charakteryzuje działalność doradcy rodzinnego w pionierskich wspólnotach polskich emigrantów (na przykładzie *Chłopa polskiego w Europie i w Ameryce* – Williama Thomasa i Floriana Znanieckiego).

Można przyjąć, że przedłożona czytelnikowi publikacja *Biografie rodzinne i uczenie się* stanowi oryginalne ujęcie refleksji nad rodziną, wiążące się z wyeksponowaniem biografii rodzinnych jako symbolicznej przestrzeni kształtowania się indywidualnych biografii członków wspólnoty rodzinnej oraz ich biograficznego uczenia się. Uwzględnia ono złożoną, subtelną i pod wieloma względami nieoczywistą naturę przenikania się procesów indywidualnych i zbiorowych zachodzących w realiach wspólnoty rodzinnej. Walorem niniejszej publikacji jest połączenie różnych perspektyw teoretycznych i badawczych zogniskowanych wokół różnych ujęć biografii rodzinnych i procesów uczenia się biograficznego osadzonych w realiach życia rodzinnego. Odślaniają one odmienności kulturowe refleksji nad rodziną rozwijane przez polskich i zagranicznych badaczy zajmujących się tą tematyką. Wyeksponowanie biograficznej perspektywy jest w tym kontekście interesujące poznawczo zarówno w dyskursie andragogicznym, jak i pedagogicznym, w których nie zyskała ona jak dotąd pogłębionego rozpoznania. Badanie aspektów edukacyjnych zawartych w biografiami rodzinnych może sprzyjać poszerzaniu andragogicznej teorii uczenia się dorosłych oraz może być wykorzystane w praktyce edukacji dorosłych, w tym edukacji rodzinnej.

Treść publikacji jest wrażliwą reakcją badaczy na złożoną, wielowymiarową codzienność i szybko zmieniające się współcześnie uwarunkowania życia rodzinnego, odzwierciedlające się w biografiami. W tym miejscu, w imieniu redaktorów tomu, pragniemy wyrazić serdeczne podziękowanie Autorkom i Autorom ósmego tomu za inspirujący wybór tematów badawczych i ich interesujące poznawczo prezentacje. Jesteśmy przekonani, że nasza publikacja zachęci do dalszych badań nad biograficznym uczeniem się w kontekście rodziny, które pomogą odsłonić znane i nieznanne, nowe i nie nowe, wcześniej nie dostrzegane a ważne dla tożsamości jednostki, rodziny i społeczeństw jego przestrzenie.

Bibliografia

- Czerniawska O., 2000, *Pamięć dzieciństwa*, [w:] O. Czerniawska, *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź, s. 90–99.
- Dubas E., Świtalski W. (red.), 2011a, *Uczenie się z (własnej) biografii*, seria „Biografia i badanie biografii”, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Dubas E., Świtalski W. (red.), 2011b, *Uczenie się z biografii Innych*, seria „Biografia i badanie biografii”, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wesołowska E.A., 2002, *Drogi edukacyjne pięciu pokoleń – na przykładzie jednej rodziny w Polsce*, [w:] E. Dubas, O. Czerniawska (red.), *Drogi edukacyjne i ich biograficzny wymiar*, Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 27, Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa, s. 117–125.